

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Siemiatycze, Podlasie, od 1795 pod zaborem Pruskim

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Gabinet Historii Naturalnej

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

zbiory Anny z Sapiehów Jabłonowskiej

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Pod koniec lat 70. XVIII w. księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska, przebudowała pałac w Siemiatyczach i tam zaczęła gromadzić zbiory. Zebrała bogate zbiory zoologiczne, mineralogiczne i botaniczne, liczną bibliotekę, gabinety: fizyczny, archeologiczny i numizmatyczny, “Gabinet siemiatycki składał się z sali fizycznej zw. także gabinetem, zbiorów odnoszących się do minionych epok, różnych modeli oraz starych monet, biblioteki, osobliwości natury, pozaeuropejskich sprzętów, broni „dzikich” narodów, dawnych i ówczesnych sztukaterii, a także modeli niektórych narzędzi, zapewne głównie rolniczych”.

Po nieudanych próbach przekazania kolekcji narodowi, nabył ją car Aleksander I. Po śmierci Jabłonowskiej zbiór został przewieziony do Moskwy, część zaś trafiła do Petersburga.

Daty działalności / zakres czasowy:

1777-1800

Dostępność

niepełna

Typ relacji instytucji wobec pamięci

Rodzaj pamięci

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY		pałac Anny z Sapiehów Jabłonowskiej w Siemiatyczach
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW		
GODZINY OTWARCIA		
DYREKTORZY		
ZARZĄDCA		
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)		

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Cel dydaktyczny, podniesienie rolnictwa i ogrodnictwa, hodowli zwierząt i uprawy nieznanych roślin. Miejsce kształcenia młodzieży. Zbiory służyły też specjalistom do pracy naukowej.

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska (1728-1800), wojewodzina braclawska. Interesowała się rolnictwem, przyrodoznawstwem i etnografią.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Henryk Greybner, szambelan księżnej, kapitan - opiekun zbiorów
Renata Wilhelmina Gralath - przyjaciółka księżnej z Gdańska, oprowadzała gości po zbiorach

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Szczegółowa historia instytucji

Od 1758 Siemiatycze przechodzą w posiadanie księżnej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej. Następuje rozbudowa miasta. W pałacu w Kocku księżna zorganizowała bogato wyposażony gabinet wyposażony w przykłady zasuszonych roślin pochodzących z różnych krajów oraz zakonserwowanych zwierząt. W 1777 r. księżna zbudowała pałac w Siemiatyczach a w nim urządziła "Gabinet historii naturalnej", którego zręby początkowo znajdowały się w Gdańsku. Dużą część kolekcji sprowadziła z Holandii, drogą morską przez Gdańsk. Tam Jabłonowska czynnie uczestniczyła w pracach Towarzystwa Przyrodniczego.

Księżna nosiła się z zamiarem zinwentaryzowania swoich zbiorów oraz przekazania ich Rzeczpospolitej. Postawiła jednak pewne żądania: "1. żeby gabinet ten wiecznemi zachował czasy imię gabinetu Sapiehów i to konstytucją zatwierdził; 2. żeby dyrektorem onego był Jmć Pan kapitan Greybner i zachowani ci, którzy dotąd o nim wiedzą; 3. żeby był kto przysłany dla widzenia jego i zarejestrowania, 4. jeżeli życie będzie mi pozwolone, co rok pomnażać go będę, 5. jeżeliby się zdało powszechnym stanom przewieść go zaraz, i temu nie jestem sprzeczną, wyznaję jednak, żeby kondycja pierwszą miłą by mi była"

Zbiory odwiedzali badacze różnych dziedzin nauki. W 1788 roku Anna Jabłonowska postanowiła przekazać narodowi swoją kolekcję. Dar nie został jednak przyjęty.

Po śmierci Anny Jabłonowskiej w 1800 roku, jej pałacowe zbiory zostały sprzedane w 1802 roku przez Stanisława Sołtyka carowi Aleksandrowi I za 50 tys. dukatów i wywiezione do Moskwy i St. Petersburga. "Gabinet siemiatycki" od 1803 r. stanowił główną część kolekcji Uniwersytetu Moskiewskiego. Zbiory w większości spłonęły w czasie wojen napoleońskich.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

W Gabinecie znajdowała się bogato wyposażona biblioteka, zbiory sztuki, numizmatyczne, geologiczne, fauna i flora, archeologiczne, przyrządy fizyczne,

- "189 słoje zawierające czworonogi, ryby, węże, [...] ptaki z obcych krajów i wypchane małpy, muszle [...] głowa antylopy kudu oraz zwoje rogów kondoma..." wg listów Renaty Gralach, przyjaciółki księżnej z Gdańska, za: I. Arabas, 2009, s. 124.
- "zbiór muszli, skamieliny: żyłkowate agaty, rośliny egzotyczne, owady, ptaki, gady i czworonogi, zarówno w spirytusie jak i wypchane [...] kolekcja okazów związanych z Wezuwiuszem: lawa, kamienie, asfalty, sole i różne płyny [...] wazy i urny etruskie wraz z innymi starożytnościami oraz woskowy model anatomiczny pięciu zmysłów, artystycznie wykonany przez słynną Manzolini z Bolonii..." wg J. Bernoulli, *Podróż po Polsce 1778*, za: I. Arabas, 2009, s. 124.
- "zbiór ciał kopalnych składał się z przeróżnych okazów pochodzących z wielu krajów: Niemiec, Francji, Włoch, Szwajcarii, Hiszpanii, Portugalii i Anglii. [...] Jeszcze mniej było minerałów rosyjskich i z innych krajów północnych. Więcej w przeciwieństwie do tego znajdowało się ciał kopalnych [z obszaru] dawnej Polski."

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Strategia pozyskiwania zbiorów

Jabłonowska kupowała całe zbiory prywatne i biblioteki.
Stefan Wawrzyniec Bisio (Włoch) - lekarz nadworny Anny Jabłonowskiej - w latach 1763-1772 sprowadził do Siemiatycz preparaty anatomiczne
Aleksander Sapieha podczas licznych podróży po Polsce i Litwie zbierał różne okazy, głównie mineralogiczne i przekazywał do kolekcji siemiatyckiej.

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

ksiądz Krzysztof Kluk - ofiarował spreparowane przez siebie okazy ptaków i motyli z Podlasia. Podarował także zielnik złożony z własnoręcznie zebranych roślin.
1763-1772 - Sebastian Wawrzyniec Bisio, Włoch, lekarz nadworny Jabłonowskiej - preparaty anatomiczne.

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

„Gabinet ten pięć wielkich sal zajmował.

W pierwszej sali owalnej, znajdowała się biblioteka, w drugiej sztuki piękne, numizmaty, wyroby najsubtelniejsze, materie z kory drzew itp., w trzeciej sali kruszce w naturalnych i sztucznych kształtach i wszelkie płody z wnętrza ziemi pochodzące, w czwartej wszelkiego rodzaju zwierzęta krajowe i zagraniczne wypchane, w piątej rośliny krajowe i zagraniczne z 5 części świata pochodzące w różny sposób zakonserwowane. To wszystko poukładane było w nader pięknych szafach, arcydziełach sztuki stolarskiej, wykładanych w przeróżne wzory drzewem koralowym, muszlami i koralami różnej wielkości” - z relacji Pauliny Wilkońskiej (1815-1875) , za: I. Arabas, 2009, s. 124.

Wystawy czasowe

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

Stanisław August, Hugo Kołłątaj, St. Staszic, K. Kluk, R. Ładowski, S. Sołtyk, J. C. Albertrandi, A. Naruszewicz, F. Bohomolec, I. Krasicki.
J. E. Gilibert - profesor Szkoły Medycznej w Grodnie a następnie Szkoły Głównej w Wilnie.

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

K. Malinowski, *Prekursorzy muzeologii polskiej*, Poznań 1970, s. 15-16.
Z. Wójcik, *Aleksander Sapieha i warszawskie środowisko przyrodnicze końca XVIII i pocz. XIX w.*, "Prace Muzeum Ziemi", nr 15, Prace z zakresu nauk geologicznych, cz. II, PAN Muzeum Ziemi, Warszawa 1970, s. 38-45
I. Arabas, *Przyrodnicy, kolekcjonerzy i teoretycy muzealnictwa*, "Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2009, 54/1, s. 115-130.
Z. Wójcik, *Siemiatycki gabinet historii naturalnej Anny Jabłonowskiej*, [w:] *Księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska (1728-1800) w 200 rocznicę zgonu*, Siemiatycze 2001.
H. Mierzwiński, *Księżna Anna Paulina z Sapiehów Jabłonowska (1728-1800)*, "Szkice Podlaskie" 7, 1999, s. 207-2019.
A. Wołk, *Gabinet Historii Naturalnej Anny Ks. Jabłonowskiej - OPIEKUNOWIE*, <https://kurierpodlaski.pl/artukul/witaj-brukselo/399801>

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Ciekawe cytaty

“Otrzymałam niedawno wiadomość, że okręt znajdujący się w tej chwili w drodze, wiezie dla księżny znaczną ilość żywych ptaków. Ta arka Noego przybędzie najpóźniej za dwa tygodnie. Będą tam okazy z czterech części świata: kaczki i gęsi z Indii, koguty i kury z Afryki, gołębie z Cejlonu. Panowie Holendrzy korzystają z przyzwolenia księżny i przesyłają ciekawe okazy. Ma przybyć w sumie 200 sztuk różnych ptaków, które jak opiewa rachunek, kosztować będą 800 florenów holenderskich. Jest więc drób dość drogi!” - z listu Renaty Gralath, z dnia 30 kwietnia 1779 r., za: Adam Wołk, *Gabinet Historii Naturalnej Anny Ks. Jabłonowskiej - OPIEKUNOWIE*, <https://kurierpodlaski.pl/artykul/witaj-brukselo/399801>

“Pani wojewodzina braclawska, kobieta wysoko wykształcona i przyjaciółka nauk, zamiłowana szczególnie w urządzaniu gospodarstwa wiejskiego, poświęciła prawie cały swój czterdziestoletni żywot wdowiński na przekształcanie siemiatyckiego pałacu w przybytek nauk i sztuk pięknych [...] Zebrała wielkim kosztem bogate zbiory zoologiczne, mineralogiczne i botaniczne, liczną bibliotekę, gabinety: fizyczny, archeologiczny i numizmatyczny, które zaliczono do najbogatszych w Europie. Król Stanisław August oglądał te zbiory bawiąc u ks. Jabłonowskiej w 1793 r. w powrocie z Sejmu Grodzieńskiego”, wg: Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe. Wydane nakładem rodziny, t. 3, s. 409, Petersburg 1894, za: Z. Wójcik, *Aleksander Sapieha i warszawskie środowisko przyrodnicze końca XVIII i pocz. XIX w.* [w:] *Prace Muzeum Ziemi*, nr 15, *Prace z zakresu nauk geologicznych*, cz. II, PAN Muzeum Ziemi, Warszawa 1970, s. 39.

UWAGI:

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Małgorzata Wawrzak

Data sporządzenia karty:

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

METADANE* (wypełnia redaktor portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA	